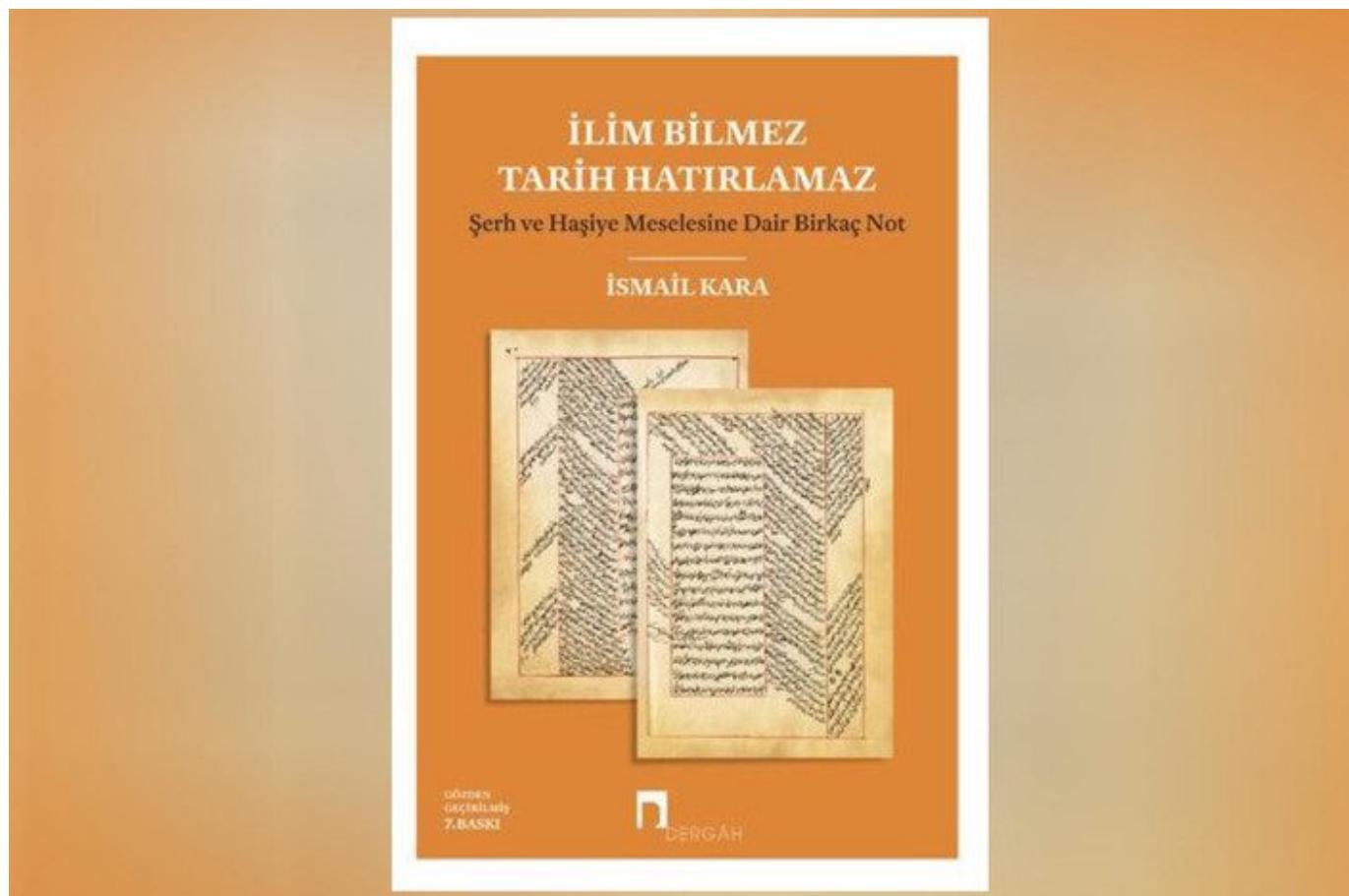

Ylymdan binesip, taryhdan gömük

Category: Filosofiýa, Gurhany öwreniș we Hadys
ylmy, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Ylymdan binesip, taryhdan gömük YLYMDAN BINESIP, TARYHDAN
GÖMÜK

Ismail Karanyň «Ylymdan binesip, taryhdan gömük. Şerh we haşıye meselesine degişli birnäçe bellik» kitabı, «Dergâh» neşiryaty, Stambul-2022 ý. 250 sah.

Musulmanlaryň häzirkizaman döwür bilen birlikde klassyky eserler bilen arabaglanyşygynyň gowşamagyna şerh-haşıye medeniýetiniň* ýatdan çykarylmagy näderejede täsirini ýetirdi? Bu sorag Ismail Karanyň jogabyny gözleýän esasy soraglarynyň biridir. Onuň pikiriçe şerh-haşıye medeniýeti yslam ylym mirasynyň baýlygyny görkezýär.

Kara «Ylymdan binesip, taryhdan gömük» kitabynda biziň günlerimizde şerh-haşiyeler bilen gurlan baglanyşygy täzeden gözden geçirilmelidigini nygtaýar.

Yslam taryhyň ilkinji asyrlary özboluşly we gymmatly ylmy barlaglaryň geçirilenem bolsa, soňky asyrlarda gowşamaga we yza galmaga başlady. Täze taryhyň başlanmagy bilen bolsa, ylymda we aň-düşünjede täzeden janlanma bolup geçdi.

Taryhyň şular ýaly düşündirilmegi Ismail Karanyň tankydy bellikleriniň jümmüşinde ýer alýar. Awtoryň pikiriçe şeýle çemeleşme şerh-haşiyé ýörelgesiniň ýalnyş we kemter düşünilmegine sebäp bolupdyr.

Şu ugurda kitap boýunça şerhiň ýeten derejesini we klassyky dünýäde ylmy işleriň şerhiň üsti bilen nähili ýerine yetirilendiginiň üstünde durup geçýär. Bu müddet bilen baglanyşykly häzirkizaman döwürde emele gelen otrisatel dünýägaraýsy tankyt edýär.

Ismail Kara

Kitap iki esasy bölekden ybarat: «Taryhdan şu güne gelende şerh we haşiyé (tekst, şerh, medrese sistemasy)» – şerhiň

nämäni aňladýandygy, gurşawy we medrese bilen baglanyşygynyň öwrenilýän biriji bölümü.

«Şu günden taryha gidende şerh we haşiye «Şerhe garşy gidilen döwürleriň mantygy barmy?» bolsa, soňky döwürde emele gelen we şerh ýörelgesini oňaýsyz hasaplaýan pikiriň tankydynyň edilýän ikinji bölümündir.

Kitapda şerh-haşiye ýazgylaryna degişli köp sanly suraty öz içine alýan 84 sahypalyk baý goşmaça bölüm hem bar.

Klassyky dünýäde maglumatyň öndürilişi we aňlanylышы halypa-şägirt gatnaşygy bilen ýakyndan baglanyşyklydyr. Bu gatnaşygyň tebigy netijesi hökmünde hem şerh edebiýaty orta çykypdyr (s. 28).

Şunuň bilen baglanyşyklylykda silsile (şejere zynjyry)-isnad (salgylanma) möhüm orna eýedir. Silsiläniň iň soňky baryp direýän ýeri hezreti pygamberimiz we ondan aňynda Allatagaladır.

Şerh boýunça işlerem hezreti pygamberimiziň (s.a.w) Gurhan hakdaky düşündirişleri bilen başlapdyr. Tefsirler şu manyda ilkinji şerh işleridir.

Şunuň bilen birlikde awtoryň üstýnde duran möhüm ýeri şerhleriň diňe yslamy ylymlar bilen baglanyşykly iş däldigi ceper edebiýatdan filosofiýa çenli birnäçe ugurda şerh işleriniň alnyp barylanlygydyr. Hatda filosofiýa özbaşyna şerh ugry hökmünde görlüp bilner. (s. 15).

Şunuň bilen baglanyşyklylykda şerh diňe yslamy ylymlara mahsus ylmy-barlag ugry däldir. Ibn Roşdyň «şarih» diýip baha bermegi filosofiýa üçin şerhiň ähmiýetini orta goýýar (s. 25).

Kitabyň gymmatyny awtorynyň barlygy ýa-da ýoklugy boýunça baha bermek ýalňyşdyr. Kitabyň gymmatyny awtorynyň, şerhiniň ýa-da gysgaça bolandygy däl-de, mazmuny, öňe sürýän pikirleri we problemalary öwrenme formasy kesgitleyär.

Awtoryň hadys şerhleri boýunça aýdan sözleri gyzyklydyr:

«Hadys şerhleriniň beýleki şerh görnüşleri bilen meňzeşlikleri bar.

Özbaşdak ylym hökmünde ilkinji gezek şerhi-hadys ylmyny Taşköprizada (1560-njy ýylда aradan çykan) tefsir we hadys şerhi üçin biri-birine meňzeş kesgitlemeler berýär. Hadys

şerhini-de öz içine alýan dyraýatul-hadys ylmy üçin berlen kesgitleme-de şuňa ýakyn. Hattabyňyň (388-nji ýylda aradan çykan) «Mealimüs-Sünen» kitabynda şerhiň ýany bilen agzaýan tefsir, izah (düşündiriş), beýan-delalat, keşf (açış) adalgalary hadys şerhleriniň gurşawyny we üstünde beýgelyän giň ugry görkezýändigi üçinem gymmatlydyr (s. 24).

Kitapda hadys şerhi boýunça işleriň sa:p ynanjy goramak instinkti bilen edilendigi, täzelige ýapykdygy we intellektual hereketsizlige sebäp bolýandygy baradaky pikirler tankyt edilýär.

Düşündirişiň şeýle formasynyň gündogarşynasçy düşündirişler bilen paralleldigi aýdylýar (s.84). Munuň bilen birlikde birmeňzeş pikirdäkileriň soňky döwürde orta çykan ihýa (janlanma) hereketleriniň Gurhan we Sünnet merkezli düşünje formalary arkaly gaýtalamaga garşıy içtihadı öňe sürýän täzeçil pikirleriň orta çykandygyny öňe sürendigini aýdýar (s.86).

Şerh we haşiyé boýunça XIX asyrdan soñ ýuze çykan otrisatel pikirleri tankyt edýän awtor meseläni dürli görnüşde öwrenip boljakdygyny-da görkezýär.

Şerhlere we haşiyelere gönükdirilen äsgermezçilikli çemeleşme soňky döwüre degişlidir. Günbatarda bolup geçýän «öñegidişlik» musulmanlary öz ylmy ýörelgeleriniň doğrulygyna şüphe döredipdir (s. 59).

Awтор Gazalynyň işleri bilen birlikde başlan döwürde «XII asyrdan soñ yslam düşünjesiniň togtandygy» pikirine «kör nokat» hökmünde baha berýär. Onuň pikiriçe bu garaýış ilki bilen Gazalyny orta alýan we filosofiýa-ylym merkezlik garaýışdy. Soňabaka bu garaýşa beýleki ylymlaram dahyllı edildi. Bu taryh şekillendirmesi uzak wagtlap bir döwri «togtama-yza galma» hökmünde gördü.

Awтор şerhleriniň ýeten sepgidiniň, gurşawynyň we klassyky dünýäde aňladýan manysynyň üstünde pikir alyşýar we medrese-şerh gatnaşygyny agzaýar.

Şerh-haşiyé döwri hökmünde at berilen uzyn döwrüň otrisatel baha berilen ýörgünlü garaýsyndan daşgaryn oňa dogry düşünmäge üns berýän nukdaýnazary ösdürýär. Diňe şu aýratynlyklary bilen gözýetimiňi giňeldip bilyändigi üçinem bu kitabyň gymmaty

uludyr.

**Şerh – Yslam dünýäsinde bir eseri has giňişleýin düşündirmek maksady bilen ýazylan kitaplary aňladýan özbaşdak žanr.*

Haşıýe – kitaplaryň sahypasynyň gyrasyndaky boş ýerlere ýazylan köpüsi gysga düşündirişler üçin ulanylýan söz.

Ömerjan KAÇAR / @beskuvafeñdi

Ýekşenbe, 25.12.2022 ý. Gurbany öwreniš we Hadys ylmy